

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a șaptea)

24 noiembrie 2022*

„Trimitere preliminară – Cooperare judiciară în materie civilă – Competența judiciară și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială – Convenția de la Lugano II – Clauză atributivă de competență – Condiții de formă – Clauză cuprinsă în condițiile generale – Condiții generale care pot fi consultate și imprimare plecând de la un hiperlink menționat într-un contract încheiat în scris – Consimțământul părților”

În cauza C-358/21,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Cour de cassation (Curtea de Casație, Belgia), prin decizia din 20 mai 2021, primită de Curte la 9 iunie 2021, în procedura

Tilman SA

împotriva

Unilever Supply Chain Company AG,

CURTEA (Camera a șaptea),

compusă din doamna L. Arastey Sahún, președintă de cameră, și domnii F. Biltgen (raportor) și J. Passer, judecători,

avocat general: domnul M. Campos Sánchez-Bordona,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

având în vedere procedura scrisă,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Tilman SA, de N. Cariat, A. Hoc și B. Hoc;
- pentru Unilever Supply Chain Company AG, de W. van Eeckhoutte, avocat;
- pentru guvernul belgian, de M. Jacobs, C. Pochet și M. van Regemorter, în calitate de agenți;
- pentru guvernul german, de J. Möller, U. Bartl, M. Hellmann și R. Kanitz, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: franceza.

- pentru guvernul elvețian, de N. Marville-Dosen și J. Schickel-Küng, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de A. Azéma și S. Noë, în calitate de agenți,

având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 23 alineatul (1) litera (a) și alineatul (2) din Convenția privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială, semnată la 30 octombrie 2007, a cărei încheiere a fost aprobată în numele Comunității Europene prin Decizia 2009/430/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2008 (JO 2009, L 147, p. 1, denumită în continuare „Convenția de la Lugano II”).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Tilman SA, al cărui sediu social se află în Belgia, pe de o parte, și Unilever Supply Chain Company AG (denumită în continuare „Unilever”), al cărui sediu social este situat în Elveția, pe de altă parte, în legătură cu neplata de către Unilever a unor sume facturate de Tilman.

Cadrul juridic

Convenția de la Lugano II

- 3 Convenția de la Lugano II a fost semnată de Comunitatea Europeană, de Regatul Danemarcei, de Republica Islanda, de Regatul Norvegiei și de Confederația Elvețiană.
- 4 Potrivit articolului 1 alineatul (3) din această convenție:
„În cadrul prezentei convenții, termenul «stat obligat prin prezenta convenție» înseamnă orice stat care este parte contractantă la prezenta convenție sau un stat membru al Comunității Europene. Termenul poate desemna, de asemenea, Comunitatea Europeană.”
- 5 Articolul 23 din convenția menționată, intitulat „Prorogarea de competență”, prevede la alineatele (1) și (2):
„(1) Dacă părțile, dintre care una sau mai multe au domiciliul pe teritoriul unui stat obligat prin prezenta convenție, au convenit ca o instanță sau instanțele dintr-un stat obligat prin prezenta convenție să aibă competență judiciară în soluționarea litigiilor care au survenit sau pot surveni în legătură cu un raport juridic determinat, competența revine acelei instanțe sau instanțelor respective. Această competență este exclusivă, cu excepția unei convenții contrare a părților. Convenția atributivă de competență se încheie:
(a) în scris sau verbal cu confirmare scrisă sau
(b) într-o formă conformă cu obiceiurile statornicite între părți sau

(c) în comerțul internațional, într-o formă conformă cu uzanțele pe care părțile le cunosc sau ar trebui să le cunoască și care, în cadrul aceluiasi tip de comerț, sunt bine cunoscute și respectate cu regularitate de către părțile la contractele de tipul pe care îl implică domeniul comercial în cauză.

(2) Orice comunicare sub formă electronică care permite consemnarea durabilă a convenției este considerată ca având formă scrisă.”

6 Potrivit articolului 64 alineatele (1) și (2) din aceeași convenție:

„(1) Prezenta convenție nu aduce atingere aplicării de către statele membre ale Comunității Europene a Regulamentului (CE) nr. 44/2001 al Consiliului [din 22 decembrie 2000] privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială [(JO 2001, L 12, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 3, p. 74, denumit în continuare «Regulamentul Bruxelles I»)] și nici a modificărilor aduse acestuia, a Convenției privind competența judiciară și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială [(JO 1972, L 299, p. 32)], semnată la Bruxelles la 27 septembrie 1968, sau a Protocolului privind interpretarea convenției în cauză de către Curtea de Justiție a Comunităților Europene, semnat la Luxemburg la 3 iunie 1971, modificate de convențiile de aderare la respectiva convenție și la respectivul protocol de către statele care au aderat la Comunitățile Europene [denumită în continuare «Convenția de la Bruxelles»)], sau a Acordului dintre Comunitatea Europeană și Regatul Danemarcei privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială, semnat la Bruxelles la 19 octombrie 2005.

(2) Cu toate acestea, prezenta convenție se aplică în orice situație:

(a) în materie de competență, în cazul în care pârâtul este domiciliat pe teritoriul unui stat în care se aplică prezenta convenție, dar nu și un alt act prevăzut la alineatul (1) din prezentul articol, sau în care articolul 22 sau 23 din prezenta convenție conferă competență instanțelor acestui stat;

[...]”

7 În temeiul articolului 1 alineatul (1) din Protocolul nr. 2 privind interpretarea uniformă a [Convenției de la Lugano II] și comitetul permanent:

„Orice instanță care aplică și interpretează prezenta convenție ia în considerare în mod corespunzător principiile enunțate în orice hotărâre relevantă referitoare la dispoziția (dispozițiile) în cauză sau la oricare altă (alte) dispoziție (dispoziții) similară (similare) din Convenția de la Lugano din 1988 și la actele menționate la articolul 64 alineatul (1) din convenție pronunțate de către instanțele din statele obligate prin prezenta convenție și de către Curtea de Justiție a Comunităților Europene.”

Regulamentul Bruxelles I

8 Articolul 23 alineatele (1) și (2) din Regulamentul Bruxelles I prevede:

„(1) Dacă prin convenția părților, dintre care una sau mai multe au domiciliul pe teritoriul unui stat membru, competența în soluționarea litigiului ce a survenit sau poate surveni în legătură cu un raport juridic determinat revine instanței sau instanțelor dintr-un stat membru, competența revine acelei instanțe sau instanțelor respective. Această competență este exclusivă, cu excepția unei convenții contrare a părților. Convenția atributivă de competență se încheie:

(a) în scris sau verbal cu confirmare scrisă sau

(b) într-o formă conformă cu obiceiurile statornicite între părți sau

(c) în comerțul internațional, într-o formă conformă cu uzanța cu care părțile sunt sau ar trebui să fie la curent și care, în cadrul acestui tip de comerț, este cunoscută pe larg și respectată cu regularitate de către părțile la contractele de tipul pe care îl implică domeniul comercial respectiv.

(2) Orice comunicare sub formă electronică care permite consemnarea durabilă a convenției este considerată ca fiind «în scris».”

Regulamentul Bruxelles Ia

9 Regulamentul (UE) nr. 1215/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2012 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (JO 2012, L 351, p. 1, denumit în continuare „Regulamentul Bruxelles Ia”) a abrogat Regulamentul Bruxelles I.

10 Articolul 25 din Regulamentul Bruxelles Ia, intitulat „Prorogare de competență”, care figurează în capitolul II din acest regulament, intitulat „Competența”, prevede:

„(1) Dacă prin convenția părților, indiferent de domiciliul acestora, competența de soluționare a litigiului care a survenit sau poate surveni în legătură cu un raport juridic determinat revine instanței sau instanțelor dintr-un stat membru, competența revine acelei instanțe sau instanțelor respective, cu excepția cazului în care convenția este nulă și neavenită în privința condițiilor de fond în temeiul legislației statului membru respectiv. Această competență este exclusivă, cu excepția unei convenții contrare a părților. Convenția atributivă de competență se încheie:

(a) în scris sau verbal cu confirmare scrisă;

(b) într-o formă conformă cu obiceiurile statornicite între părți sau

(c) în comerțul internațional, într-o formă conformă cu uzanța cu care părțile sunt sau ar trebui să fie la curent și care, în cadrul acestui tip de comerț, este cunoscută pe larg și respectată cu regularitate de către părțile la contractele de tipul pe care îl implică domeniul comercial respectiv.

(2) Orice comunicare sub formă electronică care permite consemnarea durabilă a convenției este considerată ca fiind «în scris».

[...]

Acordul de retragere

- 11 Articolul 2 din Acordul privind retragerea Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord din Uniunea Europeană și din Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (JO 2020, L 29, p. 7), semnat la Bruxelles și la Londra la 24 ianuarie 2020 și intrat în vigoare la 1 februarie 2020 (denumit în continuare „acordul de retragere”), prevede:

„În sensul prezentului acord, se aplică următoarele definiții:

- (a) «dreptul Uniunii» înseamnă:

[...]

- (iv) acordurile internaționale la care Uniunea este parte și acordurile internaționale încheiate de statele membre acționând în numele Uniunii;

[...]

- 12 Articolul 67 din acest acord, intitulat „Competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și cooperarea dintre autoritățile centrale în legătură cu aceste aspecte”, prevede la alineatul (1):

„În Regatul Unit, precum și în statele membre în situațiile care implică Regatul Unit, pentru acțiunile judiciare intentate înainte de încheierea perioadei de tranziție și pentru procedurile sau acțiunile care sunt legate de aceste acțiuni judiciare în temeiul articolelor 29, 30 și 31 din Regulamentul [Bruxelles Ia] [...], se aplică următoarele acte sau dispoziții:

- (a) dispozițiile privind competența judiciară prevăzute în Regulamentul [Bruxelles Ia];

[...]

- 13 Potrivit articolului 126 din acordul menționat, intitulat „Perioada de tranziție”:

„Se stabilește o perioadă de tranziție sau de punere în aplicare, care începe la data intrării în vigoare a prezentului acord și se încheie la 31 decembrie 2020.”

- 14 Articolul 127 din același acord, intitulat „Domeniul de aplicare al dispozițiilor tranzitorii”, prevede:

„(1) În absența unor dispoziții contrare în prezentul acord, în cursul perioadei de tranziție dreptul Uniunii se aplică Regatului Unit și pe teritoriul acestuia.

[...]

(6) În absența unor dispoziții contrare în prezentul acord, în cursul perioadei de tranziție, orice trimitere la statele membre în dreptul Uniunii aplicabil în temeiul alineatului (1), inclusiv astfel cum este pus în aplicare și executat de statele membre, se interpretează ca incluzând Regatul Unit.

[...]

Litigiul principal și întrebarea preliminară

- 15 La 22 noiembrie 2010, Tilman și Unilever au încheiat un prim contract în temeiul căruia prima se angaja să ambaleze și să împacheteze, pe seama celei de a doua, cutii cu săculețe de ceai pentru un preț determinat.
- 16 Printr-un al doilea contract, încheiat la 6 ianuarie 2011, prețul convenit a fost modificat. Acest contract preciza că, în lipsa altor stipulații, era guvernat de condițiile generale de cumpărare a produselor Unilever. Aceste condiții generale, care puteau fi consultate și descărcate pe un site internet prin intermediul unui hiperlink care figura în contractul menționat, prevedeau că fiecare parte la contract „se supune în mod irevocabil jurisdicției exclusive a instanțelor engleze pentru soluționarea oricărui litigiu ce ar putea decurge direct sau indirect din contract”.
- 17 În urma unei schimbări intervenite în modalitățile de facturare, între părți a apărut un dezacord cu privire la majorarea prețului facturat, iar Unilever nu a plătit decât parțial facturile emise de Tilman.
- 18 Tilman a chemat în judecată Unilever în fața instanțelor belgiene în vederea plății sumelor restante. Unilever a susținut atunci că, în temeiul condițiilor generale ale contractului în discuție în litigiul principal, numai instanțele engleze erau competente să soluționeze litigiul.
- 19 Prin hotărârea din 12 august 2015, instanța belgiană de prim grad s-a declarat competentă să soluționeze litigiul, apreciind totodată că contractul era guvernat de dreptul englez și trebuia interpretat potrivit acestuia.
- 20 Tilman a declarat apel împotriva respectivei hotărâri susținând că contractul trebuia să fie guvernat de dreptul belgian și trebuia interpretat potrivit acestuia. Unilever a formulat un apel incident, susținând că competența nu revenea instanțelor belgiene, ci instanțelor engleze.
- 21 Prin hotărârea din 12 februarie 2020, cour d’appel de Liège (Curtea de Apel din Liège, Belgia) a admis excepția de necompetență invocată de Unilever, statuând că, în conformitate cu clauza atributivă de competență cuprinsă în condițiile generale ale contractului în discuție în litigiul principal, instanțele belgiene nu erau competente să soluționeze litigiul născut din executarea contractului menționat.
- 22 Tilman a declarat recurs împotriva acestei hotărâri în fața Cour de cassation (Curtea de Casație, Belgia), invocând o încălcare a articolului 23 alineatele (1) și (2) din Convenția de la Lugano II. Astfel, potrivit Tilman, cour d’appel de Liège (Curtea de Apel din Liège) ar fi asimilat în mod eronat situația din litigiul principal cu cea în care contractul este încheiat prin internet, iar cumpărătorul trebuie să bifeze o căsuță care să indice că acceptă condițiile generale ale vânzătorului.

- 23 Instanța de trimitere ridică problema dacă, în cauza principală, sunt îndeplinite condițiile referitoare la proba caracterului real al consimțământului Tilman în privința clauzei atributive de competență, dat fiind că această clauză era prevăzută în condițiile generale de cumpărare a produselor Unilever, iar nu în contractul în discuție în litigiul principal, și că respectivele condiții nu erau direct anexate la contractul menționat.
- 24 Pe de o parte, această instanță amintește că, în Hotărârea din 12 februarie 2020, *cour d'appel de Liège* (Curtea de Apel din Liège) a statuat că condițiile stabilite de jurisprudența Curții, în special în Hotărârea din 14 decembrie 1976, *Estasis Saloti di Colzani* (24/76, EU:C:1976:177), și în Hotărârea din 21 mai 2015, *El Majdoub* (C-322/14, EU:C:2015:334), par îndeplinite.
- 25 Astfel, în ceea ce privește condiția potrivit căreia contractul trebuie să facă trimitere în mod expres la condițiile generale, contractul comunicat de Unilever societății Tilman pentru semnare și semnat efectiv de aceasta din urmă la 6 ianuarie 2011 ar prevedea în mod expres că este guvernat de condițiile generale de cumpărare a produselor Unilever în lipsa altor stipulații cuprinse în acesta sau în alte convenții intervenite între părți. În ceea ce privește condiția potrivit căreia trimiterea la condițiile generale „trebuie să poată fi verificată” de o persoană cu o diligență normală, contractul amintit ar menționa un hyperlink al unui site internet care permite accesul la condițiile generale ale Unilever. În ceea ce privește condiția potrivit căreia condițiile generale trebuie să poată fi „consemnate pe un suport durabil”, Tilman ar fi avut posibilitatea, prin accesarea site-ului internet pe care figurau condițiile generale ale Unilever, să le descarce și să le imprime.
- 26 Totuși, pe de altă parte, Tilman nu ar fi fost invitată să bifeze o căsuță care să indice că acceptă condițiile generale ale Unilever, astfel încât s-ar ridica problema dacă au fost respectate prevederile articolului 23 alineatele (1) și (2) din Convenția de la Lugano II.
- 27 În aceste condiții, Cour de cassation (Curtea de Casație) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Articolul 23 alineatul (1) litera (a) și alineatul (2) din Convenția [de la Lugano II] este respectat în cazul în care o clauză atributivă de competență este cuprinsă în condițiile generale la care face trimitere un contract încheiat în scris prin menționarea hiperlink-ului către un site internet a cărui accesare permite ca aceste condiții generale să fie cunoscute, să fie descărcate și să fie imprimabile, fără ca partea căreia îi este opusă clauza respectivă să fi fost invitată să accepte condițiile generale prin bifarea unei căsuțe pe site-ul internet menționat?”

Cu privire la întrebarea preliminară

- 28 Cu titlu introductiv, trebuie arătat că, în conformitate cu articolul 67 alineatul (1) litera (a) din acordul de retragere, dispozițiile privind competența care figurează în Regulamentul Bruxelles Ia se aplică, în Regatul Unit, precum și în statele membre în situațiile care implică Regatul Unit, pentru acțiunile judiciare intentate înainte de încheierea perioadei de tranziție prevăzute la articolul 126 din acest acord.
- 29 În plus, potrivit articolului 127 din același acord, dreptul Uniunii, inclusiv acordurile internaționale printre care figurează Convenția de la Lugano II, se aplică Regatului Unit în această perioadă de tranziție.

- 30 În ceea ce privește clauzele atributive de competență, trebuie amintit că acestea sunt, prin natura sa, o opțiune de competență care nu are efecte juridice atât timp cât o instanță judecătorească nu este sesizată și care nu creează consecințe decât în ziua în care acțiunea judiciară este pusă în mișcare (Hotărârea din 13 noiembrie 1979, Sanicentral, 25/79, EU:C:1979:255, punctul 6). Prin urmare, la această dată trebuie să ne situăm pentru a aprecia domeniul de aplicare al unei astfel de clauze în raport cu norma de drept aplicabilă.
- 31 Or, în speță, din elementele dosarului de care dispune Curtea reiese că acțiunea judiciară în discuție în litigiul principal a fost introdusă înainte de 31 decembrie 2020, data expirării perioadei de tranziție prevăzute la articolul 126 din acordul de retragere, astfel încât interpretarea Convenției de la Lugano II rămâne necesară pentru soluționarea litigiului principal.
- 32 Cu privire la fond, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 23 alineatul (1) litera (a) și alineatul (2) din Convenția de la Lugano II trebuie interpretat în sensul că o clauză atributivă de competență este încheiată în mod valabil atunci când este cuprinsă în condiții generale la care contractul încheiat în scris face trimitere prin menționarea hiperlink-ului unui site internet a cărui accesare permite ca respectivele condiții generale să fie cunoscute, să fie descărcate și să fie imprimare, fără ca partea căreia această clauză i se opune să fie invitată să accepte condițiile generale amintite prin bifarea unei căsuțe pe site-ul internet menționat.
- 33 Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie amintit că, după cum rezultă din articolul 1 alineatul (1) din Protocolul nr. 2 privind interpretarea Convenției de la Lugano II, aceasta trebuie aplicată și interpretată ținând seama de principiile definite de Curte cu privire la dispoziția sau dispozițiile în cauză sau la orice dispoziție similară cuprinsă în alte instrumente, printre care figurează Convenția de la Bruxelles și Regulamentul Bruxelles I.
- 34 Astfel, întrucât articolul 23 alineatele (1) și (2) din Convenția de la Lugano II este identic cu articolul 23 alineatele (1) și (2) din Regulamentul Bruxelles I, iar articolul 23 alineatul (1) din acest regulament era el însuși redactat în termeni aproape identici cu articolul 17 primul paragraf din Convenția de la Bruxelles, în vederea interpretării articolului 23 alineatele (1) și (2) din Convenția de la Lugano II trebuie să se țină seama de interpretarea dată de Curte dispozițiilor corespunzătoare din Convenția de la Bruxelles și din Regulamentul Bruxelles I (a se vedea prin analogie Hotărârea din 7 februarie 2013, Refcomp, C-543/10, EU:C:2013:62, punctele 18 și 19, precum și Hotărârea din 21 mai 2015, El Majdoub, C-322/14, EU:C:2015:334, punctele 27 și 28). De asemenea, în măsura în care articolul 25 alineatele (1) și (2) din Regulamentul Bruxelles I a înlocuit, în termeni în esență identici, articolul 23 alineatele (1) și (2) din Regulamentul Bruxelles I, trebuie luată în considerare și jurisprudența Curții în ceea ce privește prima dintre aceste dispoziții.
- 35 Potrivit articolului 23 alineatul (1) din Convenția de la Lugano II, părțile, dintre care una sau mai multe au domiciliul pe teritoriul unui stat obligat prin convenția menționată, pot conveni să atribuie o competență exclusivă unei instanțe dintr-un stat obligat de asemenea prin această convenție pentru soluționarea litigiilor care au survenit în legătură cu un raport juridic determinat. Pentru a fi validă, această atribuire de competență trebuie să fie încheiată printre altele, după cum reiese din cuprinsul literei (a) a acestei dispoziții, „în scris sau verbal cu confirmare scrisă”.

- 36 În ceea ce privește dispozițiile articolului 23 din Regulamentul Bruxelles I, Curtea a statuat că, prin faptul că exclud atât competența determinată de principiul general al instanței de la domiciliul pârâtului, consacrat la articolul 2 din acest regulament, cât și competențele speciale de la articolele 5-7 din acesta, ele sunt de strictă interpretare în privința condițiilor pe care le stabilesc (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 mai 2015, El Majdoub, C-322/14, EU:C:2015:334, punctul 25 și jurisprudența citată).
- 37 Or, articolul 23 alineatul (1) din Regulamentul Bruxelles I indică în mod clar că domeniul său de aplicare se limitează la cazurile în care competența revine unei instanțe prin „convenția” părților. Acest acord de voință al părților este cel care justifică supremația acordată, în numele principiului autonomiei de voință, alegerii unei instanțe, alta decât cea care ar fi fost eventual competență potrivit regulamentului menționat (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 mai 2015, El Majdoub, C-322/14, EU:C:2015:334, punctul 26 și jurisprudența citată, precum și Hotărârea din 20 aprilie 2016, Profit Investment SIM, C-366/13, EU:C:2016:282, punctul 24).
- 38 Prin condiționarea validității unei asemenea clauze atributive de competență de existența unei „convenții” între părți, articolul 23 alineatul (1) din Regulamentul Bruxelles I impune instanței sesizate obligația de a examina dacă clauza care îi atribuie competența a făcut efectiv obiectul unui consimțământ între părți, acest consimțământ trebuind să se manifeste în mod clar și precis (a se vedea prin analogie Hotărârea din 14 decembrie 1976, Estasis Saloti di Colzani, 24/76, EU:C:1976:177, punctul 7, Hotărârea din 7 februarie 2013, Refcomp, C-543/10, EU:C:2013:62, punctul 27, și Hotărârea din 20 aprilie 2016, Profit Investment SIM, C-366/13, EU:C:2016:282, punctul 27).
- 39 Astfel, formele impuse la articolul 23 alineatul (1) din Regulamentul Bruxelles I au funcția de a asigura ca consimțământul părților să fie efectiv stabilit (a se vedea prin analogie, în ceea ce privește Convenția de la Bruxelles, Hotărârea din 14 decembrie 1976, Estasis Saloti di Colzani, 24/76, EU:C:1976:177, punctul 7), realitatea acestui consimțământ fiind unul dintre obiectivele respectivei dispoziții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 februarie 2013, Refcomp, C-543/10, EU:C:2013:62, punctul 28 și jurisprudența citată, precum și Hotărârea din 20 aprilie 2016, Profit Investment SIM, C-366/13, EU:C:2016:282, punctul 27).
- 40 În această privință, Curtea a statuat, în ceea ce privește Convenția de la Bruxelles, că îndeplinește în principiu cerința formei scrise prevăzută la articolul 17 primul paragraf din această convenție, o clauză atributivă de competență cuprinsă în condițiile generale de vânzare ale uneia dintre părți în cazul în care aceste condiții generale sunt imprimare pe versoul contractului, iar acesta cuprinde o trimitere expresă la condițiile generale menționate sau în cazul în care, în textul contractului lor, părțile au făcut referire la o ofertă care, la rândul său, face o trimitere expresă la condițiile generale, atunci când trimiterea explicită respectivă poate fi verificată de o parte care manifestă o diligență normală și dacă se stabilește că condițiile generale care cuprind clauză atributivă de competență au fost efectiv comunicate celeilalte părți contractante (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 decembrie 1976, Estasis Saloti di Colzani, 24/76, EU:C:1976:177, punctele 10 și 12).
- 41 Curtea a precizat însă că cerința formei scrise prevăzută la articolul 17 primul paragraf din Convenția de la Bruxelles nu este îndeplinită în cazul trimiterilor indirecte sau implicite la corespondențe anterioare, dat fiind că, în acest caz, nu există nicio certitudine că clauza atributivă de competență a făcut efectiv obiectul contractului propriu-zis (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 decembrie 1976, Estasis Saloti di Colzani, 24/76, EU:C:1976:177, punctul 12).

- 42 De asemenea, Curtea a statuat că o clauză atributivă de competență nu îndeplinește cerințele articolului 25 alineatul (1) litera (a) din Regulamentul Bruxelles Ia, al cărui text și cel al articolului 23 alineatul (1) litera (a) din Convenția de la Lugano II sunt similare, atunci când contractul a fost încheiat verbal, fără confirmare ulterioară în scris, iar condițiile generale care conțin această clauză atributivă nu au fost menționate decât în facturile emise de una dintre părți (a se vedea în acest sens Hotărârea din 8 martie 2018, Saey Home & Garden, C-64/17, EU:C:2018:173, punctele 28 și 29).
- 43 Or, potrivit articolului 23 alineatul (2) din Regulamentul Bruxelles I, care constituie o dispoziție nouă în raport cu articolul 17 din Convenția de la Bruxelles, adăugată în scopul de a se ține cont de dezvoltarea unor noi tehnici de comunicare, validitatea unei convenții atributive de competență, precum cea în discuție în litigiul principal, poate depinde printre altele de posibilitatea consemnării sale durabile (Hotărârea din 21 mai 2015, El Majdoub, C-322/14, EU:C:2015:334, punctul 32).
- 44 După cum reiese dintr-o interpretare literală a dispoziției amintite, aceasta impune să fie oferită „posibilitatea” de consemnare durabilă a convenției atributive de competență, indiferent dacă textul condițiilor generale a fost efectiv consemnat în mod durabil de către cumpărător ulterior sau anterior bifării căsuței care indică faptul că acceptă condițiile menționate (Hotărârea din 21 mai 2015, El Majdoub, C-322/14, EU:C:2015:334, punctul 33).
- 45 Astfel, finalitatea dispoziției amintite este de a asimila formei scrise anumite forme de comunicare electronică pentru a simplifica încheierea contractelor în formă electronică, transmiterea informațiilor vizate fiind efectuată și în cazul în care aceste informații sunt accesibile prin intermediul unui ecran. Pentru ca această comunicare electronică să poată oferi aceleași garanții, în special în materie de probațiune, este suficient să fie „posibile” salvarea și imprimarea informațiilor înainte de încheierea contractului (Hotărârea din 21 mai 2015, El Majdoub, C-322/14, EU:C:2015:334, punctul 36).
- 46 În speță, din dosarul de care dispune Curtea rezultă că clauza atributivă de competență în discuție în litigiul principal este stipulată în condițiile generale ale Unilever la care se face trimitere în mod expres în contractul scris încheiat între părți.
- 47 În ceea ce privește o situație în care, precum în speță, condițiile generale în care figurează clauza atributivă de competență nu sunt anexate direct la contract, trebuie să se constate că, ținând seama de jurisprudența citată la punctele 37-45 din prezenta hotărâre, o atare clauză este licită atunci când, în însuși textul contractului semnat de ambele părți, se face o trimitere expresă la respectivele condiții generale care cuprind clauza menționată.
- 48 Această concluzie nu este însă valabilă decât în cazul unei trimiteri explicite, care poate fi verificată de o parte care manifestă o diligență normală și dacă se stabilește că condițiile generale care cuprind clauza atributivă de competență au fost efectiv comunicate celeilalte părți contractante (Hotărârea din 7 iulie 2016, Hószig, C-222/15, EU:C:2016:525, punctul 40).
- 49 În speță, nu pare să se conteste că textul contractului în discuție în litigiul principal cuprinde o asemenea trimitere explicită, care poate fi verificată de reclamanta din litigiul principal, aspect a cărui apreciere revine însă în sarcina instanței de trimitere.
- 50 Prin urmare, trebuie să se verifice dacă condițiile generale au fost efectiv comunicate acestei părți contractante.

- 51 Întrucât, în conformitate cu articolul 23 alineatul (2) din Regulamentul Bruxelles I, așa cum a fost interpretat de Curte, transmiterea informațiilor în cauză este realizată dacă aceste informații sunt accesibile prin intermediul unui ecran, trimiterea în contractul scris la condiții generale prin menționarea hiperlink-ului unui site internet a cărui accesare permite, în principiu, să se ia cunoștință de aceste condiții generale, dacă respectivul hiperlink funcționează și poate fi accesat de o parte care manifestă o diligență normală, echivalează *a fortiori* cu o dovadă a comunicării acestor informații.
- 52 Într-o asemenea situație, împrejurarea că pe pagina site-ului internet în cauză nu există nicio căsuță care să poată fi bifată pentru a exprima acceptarea acestor condiții generale sau că pagina care cuprinde aceste condiții nu se deschide în mod automat cu ocazia accesării site-ului internet menționat nu este în măsură să repună în discuție o atare concluzie (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 mai 2015, El Majdoub, C-322/14, EU:C:2015:334, punctul 39), din moment ce accesarea condițiilor generale menționate este posibilă înainte de semnarea contractului, iar acceptarea acestor condiții intervine prin intermediul semnării de către partea contractantă în cauză.
- 53 În plus, din moment ce simpla posibilitate de a salva și de a imprima condițiile generale înainte de încheierea contractului este suficientă pentru a îndeplini cerințele de formă, este puțin important dacă informațiile transmise au fost „furnizate” de întreprinderea în cauză sau „primite” de contractant.
- 54 Astfel, cerințele de formă prevăzute la articolul 23 alineatul (1) din Regulamentul Bruxelles I răspund preocupării de a nu sta în calea uzanțelor comerciale, neutralizând totodată efectele clauzelor ce ar risca să treacă neobservate în contracte, precum stipulațiile care figurează pe imprimatale care servesc la corespondență sau la întocmirea facturilor și care nu ar fi fost acceptate de partea căreia îi sunt opuse (a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 iunie 1981, Elefanten Schuh, 150/80, EU:C:1981:148, punctul 24, și Hotărârea din 7 iulie 2016, Hószig, C-222/15, EU:C:2016:525, punctul 36).
- 55 Or, în speță, cauza principală privește raporturi contractuale continue între întreprinderi comerciale, astfel încât cerințele de protecție a consumatorului cumpărător nu pot fi luate în considerare.
- 56 În orice caz și chiar dacă instanța de trimitere nu a solicitat Curții să se pronunțe cu privire la eventuala existență a unei uzanțe a comerțului internațional cunoscute de părți, trebuie adăugat că, în afara celor două opțiuni pe care articolul 23 alineatul (1) din Convenția de la Lugano II le prevede la litera (a), și anume încheierea scrisă sau încheierea verbală cu confirmare scrisă, același articol 23 alineatul (1) adaugă, la literele (b) și (c), că o clauză atributivă de competență poate de asemenea să fie încheiată într-o formă conformă cu obiceiurile statornicite între părți sau, respectiv, în comerțul internațional, într-o formă conformă cu uzanțele pe care părțile le cunosc sau ar trebui să le cunoască și care, în cadrul aceluiasi tip de comerț, sunt bine cunoscute și respectate cu regularitate de către părțile la contractele de tipul pe care îl implică domeniul comercial în cauză (a se vedea prin analogie Hotărârea din 8 martie 2018, Saey Home & Garden, C-64/17, EU:C:2018:173, punctul 31).
- 57 Astfel, într-un atare caz, încheierea unei clauze atributive de competență este considerată valabilă atunci când este făcută într-o formă admisă în acest domeniu pe care părțile o cunosc sau ar trebui să le cunoască. Deși această relaxare nu înseamnă totuși că nu trebuie să existe în mod necesar un acord de voințe între părți, realitatea consimțământului persoanelor interesate fiind întotdeauna

unul dintre obiectivele acestei dispoziții, acordul de voință al părților cu privire la clauza atributivă de competență este însă prezumat a fi stabilit atunci când, în această privință, există uzanțe comerciale în sectorul vizat al comerțului internațional, uzanțe pe care aceleași părți le cunosc sau ar trebui să le cunoască (a se vedea în acest sens Hotărârea din 20 februarie 1997, MSG, C-106/95, EU:C:1997:70, punctele 16, 17 și 19, precum și Hotărârea din 20 aprilie 2016, Profit Investment SIM, C-366/13, EU:C:2016:282, punctele 39 și 40).

- 58 În speță, va reveni, dacă este cazul, instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă o clauză atributivă de competență a fost încheiată între părțile din litigiul principal în una dintre formele prevăzute la articolul 23 alineatul (1) literele (b) și (c) din Convenția de la Lugano II.
- 59 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la întrebarea adresată că articolul 23 alineatele (1) și (2) din Convenția de la Lugano II trebuie interpretat în sensul că o clauză atributivă de competență este încheiată în mod valabil atunci când este cuprinsă în condiții generale la care contractul încheiat în scris face trimitere prin menționarea hiperlink-ului unui site internet a cărui accesare permite, înainte de semnarea contractului menționat, ca respectivele condiții generale să fie cunoscute, să fie descărcate și să fie imprimare, fără ca partea căreia această clauză i se opune să fie invitată în mod formal să accepte condițiile generale amintite prin bifarea unei căsuțe pe site-ul internet menționat.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 60 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a șaptea) declară:

Articolul 23 alineatele (1) și (2) din Convenția privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială, semnată la 30 octombrie 2007, a cărei încheiere a fost aprobată în numele Comunității Europene prin Decizia 2009/430/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2008,

trebuie interpretat în sensul că

o clauză atributivă de competență este încheiată în mod valabil atunci când este cuprinsă în condiții generale la care contractul încheiat în scris face trimitere prin menționarea hiperlink-ului unui site internet a cărui accesare permite, înainte de semnarea contractului menționat, ca respectivele condiții generale să fie cunoscute, să fie descărcate și să fie imprimare, fără ca partea căreia această clauză i se opune să fie invitată în mod formal să accepte condițiile generale amintite prin bifarea unei căsuțe pe site-ul internet menționat.

Semnături